

Oleniak, Helena / Hołda-Róźiewicz, Henryka

Ludwik Krzywicki - badacz i teoretyk myśli społecznej

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 25/3, 659-661

1980

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

wyłosił referat pod tytułem *Ważniejsze kierunki badań nad historią nauk przyrodniczych*. Na wstępie przedstawił tezę o integracyjnym charakterze badań nad historią przyrodono/nawstwa, szczególnie XIX wieku. W okresie tym rozróżnienie między badaniami geologicznymi, botanicznymi, zoologicznymi i działalnością lekarską poszczególnych uczonych jest bardzo trudne i — jak się wydaje — często fałszywe. Ci sami przyrodnicy prowadzili prace w różnych, dziś wyspecjalizowanych, dziedzinach. Od współczesnych historyków przyrodono/nawstwa wymaga to wyjścia poza ramy wąskiej specjalizacji i nawiązania wszechstronnej współpracy. Teza ta została zilustrowana typowym przykładem problemu integrującego całość historii nauk przyrodniczych: badania nad recepcją dzieł Leyell'a i Darwina. Prace takie mają długą tradycję i należy ją podtrzymywać.

Następnie referent omówił — na podstawie analizy materiałów z ostatnich kilku kongresów historii nauki i techniki — nowe tendencje występujące obecnie na świecie w badaniach nad historią nauk przyrodniczych. Można zauważyć dwa nurty prac: pierwszy z nich — o znaczeniu czysto poznawczym — preferuje badania nad rozwojem teorii naukowych, metodologią nauk przyrodniczych i naukoznawstwem oraz studia porównawcze nad nauką różnych kręgów kulturowych; drugi nurt badań — bardziej pragmatyczny — zajmuje się przede wszystkim problemami szeroko pojętej informacji o dziejach nauki i techniki. W niektórych kręgach dzisiejszych badaczy-przyrodników obserwujemy rosnące zainteresowanie dawną literaturą naukową. Doceniają oni ogromny ładunek informacji praktycznych zawartych w tych tekstach. Jest niewątpliwie pilnym zadaniem historyka nauki udostępnić te cenne informacje i dorobek naszych poprzedników współczesnej nauce. Niezbędne jest w tym celu właściwe opracowanie i interpretacja źródeł. W związku z tym referent omówił główne osiągnięcia badawcze i wydawnicze tego typu w Polsce, ZSRR, Czechosłowacji, Anglii i innych krajach (serie wydawnictw źródłowych, bibliografie, biografie, bibliofilskie wydania starych druków).

Sporo uwagi docent Z. Wójcik poświęcił analizie czasopism („Izis”, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, „Woprosy Jestiestwoznania i Techniki”, „Dějiny věd a techniky”). Z analizy tej wynika między innymi to, że ilość materiałów z historii nauk ścisłych i przyrodniczych jest w „Kwartalniku Historii Nauki i Techniki” stosunkowo mała. Wynika to zarówno z wielospecjalistycznego profilu czasopisma, słabości badań w tym zakresie w Polsce, a zapewne i z tradycyjnego preferowania problemów ściśle humanistycznych.

Egzemplifikacją przedstawionych tez — wbrew założeniu referenta — była wyłącznie historia nauk geologicznych, co osłabiło wymowę referatu jako podstawy do wstępnej dyskusji przyrodników różnych specjalności.

W dyskusji poruszono kilka ważnych zagadnień: 1. Konieczność wzbudzenia zainteresowań historyków wśród współczesnych przyrodników, nastawionych wyłącznie na uzyskiwanie wyników bieżących i tracących z oczu jakąkolwiek perspektywę rozwoju swojej specjalności, a także ocenę wkładu Polski do nauki światowej (mgr A. Arendarski, mgr W. Grębecka); 2. Wzrost zainteresowania humanistów — historyków nauki — rozwojem nauk przyrodniczych w poszczególnych epokach. Wiąże się to z koniecznością przemyslenia właściwej płaszczyzny współpracy z tymi badaczami (doc. T. Bienkowski); 3. Konieczność gromadzenia i scalania licznych, bardzo rozproszonych materiałów i informacji z zakresu historii nauk przyrodniczych. Należy opracować system ułatwiający korzystanie z tego materiału (dr K. Haczewska, mgr A. Arendarski).

Na zakończenie zebrania przedyskutowano program pracy Zespołu; uznano, że stanowi on ciekawą propozycję do dyskusji.

Wanda Grębecka
(Warszawa)

Z KRAJU

LUDWIK KRZYWICKI — BADACZ I TEORETYK MYŚLI SPOŁECZNEJ

Pod takim tytułem odbyło się 13 grudnia 1979 r. w SGPiS seminarium naukowe zorganizowane przez Instytut Nauk Politycznych i Filozofii Wydziału Ekonomiczno-Społecznego

tej uczelni z okazji 120 rocznicy urodzin Ludwika Krzywickiego. Rok 1979 — to dla uczelni jubileusz 75-lecia jej powstania i 30-lecia funkcjonowania pod nazwą Szkoły Głównej Planowania i Statystyki. Przypomniano fakt, że z jej poprzedniczką — Szkołą Główną Handlową — związany był przez długie lata Ludwik Krzywicki; zwrócono też uwagę na istnienie przy uczelni Instytutu Gospodarstwa Społecznego, który posiada bogate zbiory z czasów, gdy mu przewodził Krzywicki. Część tych zbiorów zaprezentowano uczestnikom seminarium na wystawie ilustrującej życie Krzywickiego, jego różnorodną działalność naukową i publicystyczną, piśmiennictwo o tym wybitnym uczonym i działaczu społecznym. Wystawę zorganizował zespół pod kierownictwem st. kustosa — Zofii Rytel.

Seminarium nadano uroczystą oprawę. Wzięli w niej udział licznie pracownicy naukowi i studenci SGPiS oraz zaproszeni goście z PAN i UW. W obradach uczestniczyli też wiceminister Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki — prof. Stanisław Czajka, rektor SGPiS — prof. dr Stanisław Nowacki oraz prorektorzy tej uczelni — profesorowie Barbara Prandecka i Wojciech Wrzosek.

W programie seminarium znalazły się 4 referaty: dr Heleny Oleniak *Ludwik Krzywicki jako krytyk kultury burżuazyjnej*; doc. Michała Ołędzkiego *Rola Krzywickiego w powstaniu polskiej koncepcji polityki społecznej*; prof. Józefa Balcerka *Ludwika Krzywickiego koncepcja rozwoju i postępu społecznego* oraz doc. Adama Kurzynowskiego *Ludwik Krzywicki jako badacz rzeczywistości społecznej*. Otwarcia seminarium i podsumowania dyskusji nad referatami dokonał dziekan Wydziału Ekonomiczno-Społecznego SGPiS — prof. Leszek Gilejko.

Dr H. Oleniak zanalizowała w referacie poglądy Krzywickiego na problemy genezy i funkcji kultury w społeczeństwie kapitalistycznym, omówiła główne kierunki krytyki kultury ówczesnego społeczeństwa, szczególnie kultury masowej, podsumowała jego wypowiedzi na temat roli nauki i postulowanego przezeń typu kultury i człowieka w ustroju socjalistycznym. Ujęcie tych kwestii przez Krzywickiego nie ograniczało się — zdaniem referentki — do mechanistycznego wyjaśniania zjawisk kultury, lecz uwzględniało uwarunkowania społeczno-historyczne, a zwłaszcza klasowe, łączyło się też z opracowaną przezeń teorią idei. Nie używając pojęcia „kultury masowej”, Krzywicki zanalizował szereg zagadnień, które dziś przyjęto określać tym terminem. Krytykował szczególnie nastawioną na zysk masową produkcję w różnych dziedzinach sztuki, literatury i nauki, krytykował ideał społeczeństwa konsumpcyjnego. Jednocześnie negacja osiągnięć kapitalizmu w sferze kultury stanowiła dla Krzywickiego podstawę do narysowania obrazu nowej kultury, opartej na wzorze osobowym człowieka wszechstronnego, twórczego, uczulonego na wartości humanistyczne, odpowiedzialnego za słowo i czyn, dostosowanego do współżycia z otoczeniem. W tej nowej kulturze socjalistycznego społeczeństwa miałyby możliwość uczestniczenia zgodnie ze swoją wolą każda jednostka i całe społeczeństwo miałyby do niej dostęp.

Przedstawieniem wkładu Ludwika Krzywickiego do dorobku polskiej polityki społecznej zajął się doc. M. Ołędzki. Stwierdził on m. in., że prace Krzywickiego są „płodnym źródłem tez teoretyczno-metodologicznych marksizmu, niezbędnych do badań i planowania rozwoju gospodarstwa społecznego”. Wskazał, że tezy Krzywickiego o rozwoju gospodarczym jako podstawie życia społecznego, o humanizmie społecznym i czynnej roli idei oraz jego wkład do socjologii jako nauki o kształtowaniu więzi społecznej wystarczy do budowy nauki o polityce społecznej. Grupie uczonych — skupionych wokół Krzywickiego — — polskie nauki społeczne zawdzięczają m. in. takie wybitne opracowania, jak: *Warunki życia robotniczego w Warszawie, Łodzi i Zagłębiu Dąbrowskim w świetle ankiety 1929 roku* (1929); *Struktura społeczna wsi polskiej* (1937); L. Landaua: *Gospodarka światowa* (1939). Ze względu na swą aktualność zasługuje na szczególną uwagę — zdaniem referenta — głoszona przez Krzywickiego filozofia społeczna obowiązku, sprowadzająca się do zasad wzajemnej pomocy, współpracy, współdziałania, współodpowiedzialności i wymagająca postawy przychylności, zaufania, życzliwości, zrozumienia i zaangażowania społecznego.

W referacie poświęconym *Krzywickiego koncepcji rozwoju i postępu społecznego* prof. J. Balcerek wskazał, iż Krzywicki był deterministą, ale nie był to determinizm wulgarny. Dostrzegając bowiem przyrodnicze i ekonomiczne uwarunkowania stosunków społecznych, uczony

zwracał uwagę jednocześnie na czynną rolę człowieka i grup ludzkich w rozwoju społecznym. Widać to wyraźnie w jego analizach dotyczących wspólnoty pierwotnej, w których silnie podkreślał doniosłość więzi społecznej, opartej na współdziałaniu członków wspólnoty. W dalszej części wystąpienia prof. Balcerek scharakteryzował poglądy Krzywickiego na rolę klasy robotniczej w przemianach społecznych; podkreślił, iż Krzywicki widział w klasie robotniczej jedyną siłę zdolną do ustanowienia nowej, efektywnej organizacji gospodarki narodowej i społeczeństwa. Referent wykazywał postępowość stosowanej przez Krzywickiego metody badań, którą była dialektyka marksistowska, rozwijana przezeń w sposób samodzielny i oryginalny. Metodę tę zastosował m. in. Krzywicki do analizy nauki i uczonych w społeczeństwie. On też rozwinął marksowską koncepcję systemu społeczno-ekonomicznego, włączając do niego układ struktur i hierarchii społeczno-zawodowych, zawodowych i specjalizacyjnych oraz układ grup nadbudowy.

Zbyt rzadko i okazjonalnie nawiązuje się do dorobku L. Krzywickiego w dziedzinie polityki społecznej — stwierdził doc. A. Kurzynowski — a jest to dorobek znaczący i trzeba do niego wracać, na nim kształcić młodzież. Różne okresy życia Krzywickiego obfitowały w różne tematycznie piśmiennictwo i obejmowały różne sfery działania. Zawsze jednak starał się uczony integrować nauki społeczne; gdy organizował badania empiryczne, nieustannie poszukiwał nowych koncepcji badań, nowych metod. Szczególnie obficie — podkreślił referent — zaowocowała w badaniach podjętych przez Instytut Gospodarstwa Społecznego metoda gromadzenia dokumentów osobistych. Jej wynikiem była bezprecedensowa w dziejach polskich badań społecznych seria pamiętników chłopów, bezrobotnych i emigrantów.

W dyskusji nad referatami zabierali kolejno głos: mgr Anna Skoczyła-Żuk, dr Włodzisław Lorenc, dr Adam Glapiński, doc. Michał Oledzki, prof. Antoni Rajkiewicz, doc. Tadeusz Kowalik, doc. Tadeusz Chrzanowski, prof. Józef Balcerk. Dyskusja koncentrowała się wokół poglądów Ludwika Krzywickiego, które do dziś nie straciły na aktualności. Mówiono o stosunku uczonego do marksizmu i innych koncepcji teoretycznych w myśli społecznej jego czasów. Zwrócono uwagę na fakt, że wydana w języku angielskim praca Krzywickiego o społeczeństwach pierwotnych jest jedną z obowiązkowych lektur studentów antropologii na uniwersytetach amerykańskich; interesująca była też konfrontacja jego myśli z tezami niedawno zmarłego marksisty amerykańskiego — Paula Goldmana.

O Krzywickim pamięta się szczególnie w jego rodzinnym mieście — Płocku. Towarzystwo Naukowe Płockie gromadzi prace Krzywickiego i pozostałe po nim zbiory; jego imieniem nazwano jedną z ulic w nowej dzielnicy miasta; co roku najzdolniejszy student III roku z Płocka otrzymuje nagrodę im. Krzywickiego. Przypomniano również losy publikacji *Dzieł wszystkich* uczonego, które, niestety, PWN wydaje niezwykle opieszale; omówiono znaczenie podejmowanych pod patronatem Krzywickiego badań w przedwojennym Instytucie Gospodarstwa Społecznego.

Podsumowując obrady prof. L. Gilejko wysoko ocenił przebieg i rezultaty tego seminarium, które pogłębiło wiedzę o Ludwiku Krzywickim i zaakcentowało aktualność wielu jego dokonań. Na szczególną uwagę — zdaniem prof. Gilejki — zasługuje metoda i kierunki badań Krzywickiego, dorobek w zakresie polityki społecznej oraz problem postępu społecznego. Przygotowane na seminarium materiały zostaną opublikowane w najbliższym czasie w specjalnym wydawnictwie SGPiS.

Helena Oleniak, Henryka Holda-Rózewicz
(Warszawa)

POWSTANIE ARCHIWUM POLSKIEGO TOWARZYSTWA BOTANICZNEGO

Zarząd Główny Polskiego Towarzystwa Botanicznego na posiedzeniu w dniu 8 XII 1979 r. podjął uchwałę o utworzeniu Archiwum PTB. Nowoutworzona placówka stawia sobie za zadanie zbieranie materiałów dotyczących dziejów Towarzystwa, a także gromadzenie dokumentów pozostałych po członkach PTB, obrazujących ich życie i działalność naukową. Dotyczy